

INHOUD

Voorwoord	13
-----------	----

DEEL I: EEN VIKING OP DE ENGELSE TROON	17
--	----

Bouwwerken voor de eeuwigheid	19
Harald ruilt Odin in voor Jezus	26
De koning bepaalde niet alles zelf	33
Dreiging tegen Harald	35
Duitse dreiging	37
De voorraadschuur Noord-Scandinavië	38
Harald wordt rijk van de handel	42
Harald Blauwtand sticht Lund	45
In Engeland	49
Het grote heidense leger	67
Alfred stuit de Vikingen	77
De Vikingen komen op volle kracht terug	81
Ethelreds levenslange strijd begint	83
Sven Gaffelbaard betreedt het podium	90
Ethelreds strategie van gebed	97
Ethelreds massamoord op de Vikingen	99
Svens vergeldingstocht door Engeland	103
Nakomelingen van de Vikingen verzetten zich tegen de Vikingen	106

Ethelred straft de zondaren	108
Toste leidt Svens vloot	110
Ethelred bereidt zich voor op de ondergang van de wereld	112
De Vikingen vermoorden de aartsbisschop van Canterbury	116
Knoet wordt uitgehuwelijkt	119
De definitieve verovering	121

DEEL II: KNOET CREEËRT EEN IMPERIUM 125

De terugkeer van Ethelred	127
London Bridge stort in en Dublin siddert	133
Knoets veroveringsvloot maakt zich gereed	138
Ethelreds laatste adem	142
Nieuwe bondgenootschappen	146
Ethelred sterft en Knoet gaat naar Londen	148
Edmund verjaagt Knoet uit Londen	149
Assandun – het uur van de waarheid	151
De machtige Emma	157
Knoets Noordzeerijk krijgt vorm	163
Knoet stelt wetten op	165
Knoet geeft om te krijgen	168
Knoet verslaat de Svear	175
Knoet gaat op pelgrimsreis	179
Knoet wordt met alle egards ontvangen	183
Geschenken voor vorsten	187
Knoet herovert Noorwegen	188

DEEL III: DE ONDERGANG 191

1035: De dood van Knoet de Grote	193
Twee weduwen en drie broers	198
Het Huis Wessex geeft het niet op	211
De groeiende macht van Godwin en zijn familie	219
Een nieuwe strijd om de troon	224
De Normandiërs	225
De Slag bij Stamford Bridge	229
De Slag bij Hastings	237
Jezus velt de Vikingen	246

DANKWOORD 253

BRONNEN 255

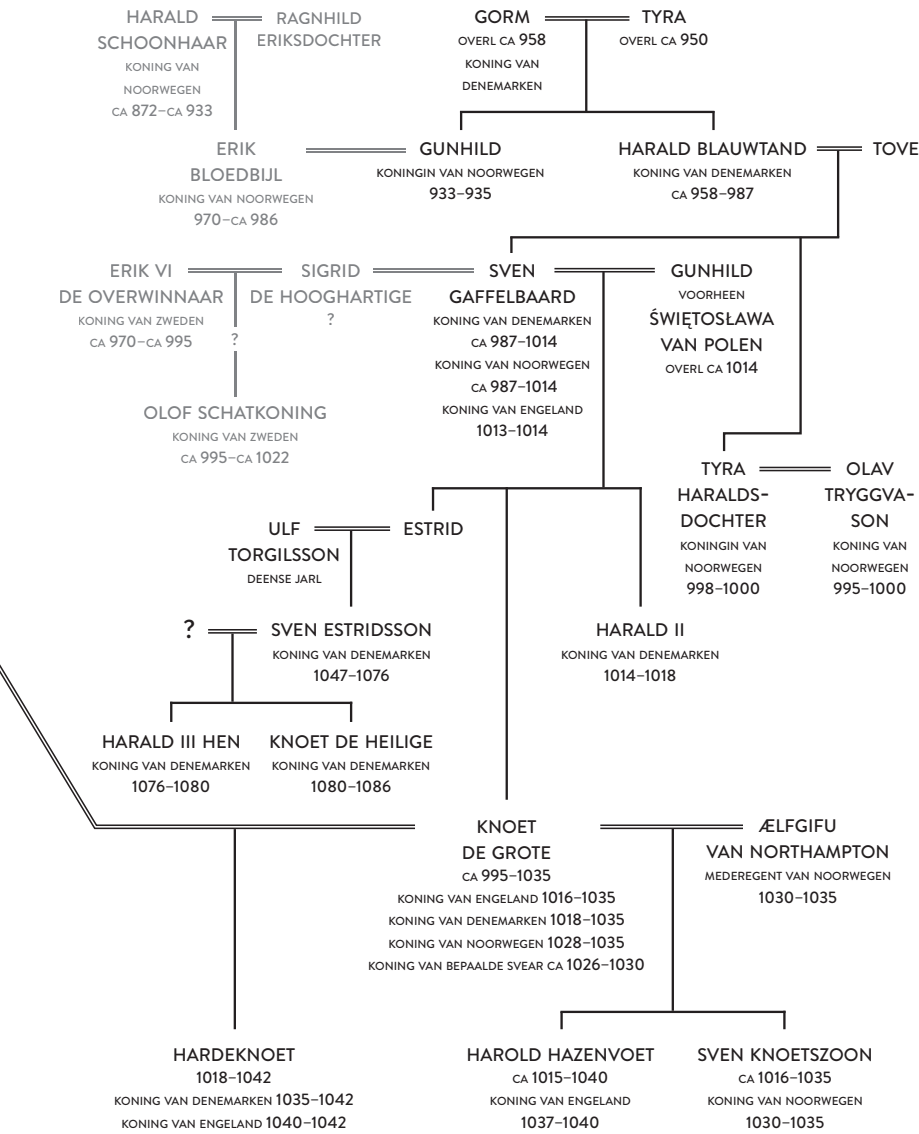
VERKLARENDE WOORDENLIJST 261

Noordzeerijk

Rond het jaar 1030



HET HUIS JELLING



Voorwoord

Op een dag tegen het einde van de zomer van 1873 werden er in de tuin van het oude klooster van Varnhem in de Zweedse provincie Västergötland een paar lindebomen gekapt. In de grond tussen de wortels werd een wanordelijke massa van honderden munten aangetroffen. Muizen en mollen hadden ze in de loop der eeuwen verspreid, en ze zaten niet meer in de houten kisten waarin ze duizend jaar eerder waren verstopt.

Het waren merendeels Angelsaksische munten, veel ervan gemaakt voor de Engelse koning Ethelred. Er werden echter ook munten gevonden die waren geslagen voor Knoet de Grote, de Viking die Ethelred in 1016 op de Engelse troon opvolgde.

De munten maken naar alle waarschijnlijkheid deel uit van de 30 ton aan *danegeld*, de ‘beloning’ in zilver die de Deense krijgslieden kregen omdat ze koning Knoet in Engeland aan de macht hadden geholpen – een dwangbelasting in zilver die door de Engelsen moest worden opgehoest (*geld* betekent ‘schuld’).

In Götaland en Svealand – grofweg de zuidelijke helft van Zweden – staan nog altijd runenstenen met teksten over hoe Knoet de Grote zijn Noordzeerijk schiep. Ook in

Engeland zijn nog sporen te vinden van deze tijd, waarin de geschiedenis van de Scandinaviërs en die van de Engelsen met elkaar verweven raakten. Zo kochten een zekere Alfred en zijn vrouw Werburg een bijbel terug die de Vikingen van hen hadden geroofd, om te voorkomen dat de Heilige Schrift ‘in heidense handen zou blijven’. En natuurlijk zijn er massagraven van Vikingen en veel wapens gevonden, zijn er noordse plaatsnamen en niet in de laatste plaats is er de Angelsaksische kroniek met getuigenissen over plunderingen en veroveringen.

Maar hoe moeten we deze sporen vandaag de dag interpreteren? Wat hadden de Vikingen eigenlijk in Engeland te zoeken, behalve zich met tonnen zilver verrijken? En wat was de betekenis van het grote Noordzeerijk van Knoet de Grote toen Scandinavië de Vikingtijd van zich af schudde en de moderne Middeleeuwen binnentrad?

Dat waren vragen die ons, de auteurs, interesseerden – de een archeoloog, de ander historicus –, vooral omdat de Vikingen in Engeland op de een of andere manier op de achtergrond zijn geraakt. Het beeld van de Vikingen is voortdurend in verandering, en de afgelopen jaren is er een goedaardiger Noorman uit naar voren gekomen. De focus is meer komen te liggen op handelsrelaties, oude steden, vorstelijke woonplaatsen en de exploitatie van hulpbronnen in het noorden. De wrede Vikingen zijn op een zijspoor geraakt. Maar de geschiedenis van Engeland en Scandinavië kan zonder hen niet worden verteld.

Toen wij navraag deden bij collega's en vrienden waren er maar enkelen die het verhaal van Knoet de Grote kenden. De veelheid aan veldtochten en bekende Vikingen en Angelsaksen vonden ze een hopeloze materie om zich in te verdiepen, ze ‘zagen door de bomen het bos’ niet meer.

Daar willen wij verandering in brengen. Wij willen ‘het bos uitdunnen’ en een duidelijker beeld schetsen van de fascinerende wereld van het Noordzeerijk en van Knoet de Grote – de Viking die leefde in de overgangstijd van het Asen-geloof naar het christendom, de Viking die niet alleen krijgsman maar ook pelgrim was.

Kristina Ekero Eriksson en Bo Eriksson

DEEL I

EEN VIKING OP
DE ENGELSE TROON

Bouwwerken voor de eeuwigheid

Op een dag in september van het jaar 1015 stond Knoet eindelijk op de voorplecht van zijn schip. Op de bodem stonden kisten met maliënkolders, zwaarden en helmen. Knoet was vervuld van een agressieve oerkracht. Het uur van de wraak was aangebroken, het was tijd voor eerherstel – niet alleen voor de twintigjarige jongeling en zijn dode vader Sven Gaffelbaard, maar ook voor het hele Deense rijk. Knoets toekomstige bijnaam ‘de Grote’ was niet uit de lucht gegrepen. Zijn Noordzeerijk zou de vervolmaking zijn van alles waarvoor zijn voorouders de grondslag hadden gelegd, en tevens een demonstratie van het machtsapparaat dat de Scandinaviërs tot in de perfectie hadden uitgewerkt.

Het angstaanjagendste van de vloot waren niet de draakenkoppen die de stevens van hun schepen sierden. Vreeswekkend was vooral de enorme omvang ervan: een paar honderd schepen met duizenden krijgers.

Als Knoet zich omdraaide zag hij met tevredenheid hoe ritmisch de bemanningen roeiden; in een gezamenlijke massabeweging stuwden de Denen hun schepen voort. Anderen hadden hun geruite zeilen al gehesen. Met behulp van de golven en de wind zouden ze binnen een paar etmalen in de haven van Sandwich aan land kunnen gaan.

Ditmaal ging zijn bezoek om meer dan afpersing, iets waarmee de Scandinaviërs de Angelsaksen nu al decennialang kwelden. Als de Vikingen geen tonnen zilver kregen, staken ze boerengemeenschappen, dorpen en steden in brand en plunderden die. Soms namen ze gijzelaars en eisten losgeld. De bedragen waren steeds hoger geworden. In de tijd van Knoet zou het nog duurder worden. Maar de jongeman was ook van plan het werk van Sven Gaffelbaard voort te zetten. Zijn vader was zes weken koning van de Angelsaksen geweest, en toen was hij plotseling overleden. Als Knoet koning van Engeland werd, zou hij niet alleen af en toe bij een aanval zilver krijgen. Als heerser zou hij van belastingen kunnen leven. Hij zou controle hebben over het slaan van munten in het rijke land en zijn zakken kunnen vullen met invoerheffingen. Er waren belangrijke steden, zoals Londen, York en Winchester, waar inkomsten te verkrijgen waren uit heffingen en tolgelden. En hij zou het zoet van de overwinning smaken en een van de machtigste vorsten van Europa zijn.

Hij had ook privéredenen voor de invasie. Krenkingen die de Engelse koning Ethelred Knoets familie had aangedaan waren onvergeeflijk.

Maar alles heeft zijn prijs. De jongeman wist het zelf niet, maar deze tocht van Denemarken naar Engeland luidde het einde van het Vikingtijdperk in, een era die een paar honderd jaar eerder in Scandinavië was begonnen. Want hoewel Knoets familiesaga prachtig was, betekende ze het einde van het tijdperk dat de familie groot had gemaakt.

Hoe zag de Vikingmaatschappij eruit die de jongeman nu achter zich liet? En hoe had zijn eigen familie ervoor gezorgd dat hij op deze dag zo overtuigd van de overwinning op de voorplecht van zijn schip stond?

Een man van twintig die een rijk wil veroveren doet dat niet zonder zelfvertrouwen. In dit geval was dat een eigenschap die al generaties lang was overgeërfd. Knoet kwam uit een geslacht dat zo vervuld was van grootheidswaan dat hun nagedachtenis nog in het huidige landschap zichtbaar is. In het midden van de tiende eeuw betrad Knoets grootvader Harald Blauwtand het historische toneel. Hij had een zwarte tand (het Vikingwoord voor ‘blauw’ komt overeen met ons woord voor ‘zwart’; daarom heette Afrika bij hen ook Blauwland), en werd in zijn tijd beschouwd als de machtigste koning ooit, in elk geval van Noord-Europa. Geen Scandinavische heerser uit de oudheid heeft zulke duidelijke sporen nagelaten. Zijn bouwwerken zijn reusachtig en bovendien heel secuur en keurig in geometrische vormen gebouwd. Harald Blauwtand was kennelijk geobsedeerd door orde en structuur.

De eerste monumenten werden in het midden van de tiende eeuw opgericht toen de ouders van Harald Blauwtand, koning Gorm en zijn vrouw Tyra, nog in leven waren. Zij waren de stichters van een nieuw Deens koningshuis en kozen Jelling, in het midden van Jutland, als residentie. Dat was een perfecte locatie, op slechts een kilometer of tien van de Vejlefjord. Alle koningszetels lagen op een vergelijkbare plek, of het nu Avaldsnes in Noorwegen was of Gamla Uppsala in Zweden: ze wilden de waterwegen in de buurt houden, maar wel op een afstandje, om niet te worden overrompeld door een aanvallende vloot. Via de Vejlefjord konden de koning en de zijnen zich snel verplaatsen naar Funen, Seeland en naar de handelssteden aan het Kanaal en de zuidelijke Noord- en Oostzeekusten. Het was ook dicht bij de zogeheten *Hærvejen*, de ‘heerbaan’, die van Midden-Jutland naar het zuiden liep; dat was een veilige

weg om goederen te vervoeren naar het Heilige Roomse Rijk. Deze weg was minder riskant omdat je er vijandige Vikingen op zee ontliiep.

In Jelling stond een koninklijke hal, een groot houten paleis waar machtige vrouwen en mannen werden uitgenodigd om deel te nemen aan religieuze ceremonies, maar ook om strategieën te ontwikkelen om de inkomsten van de familie uit te breiden. Daarbij kon het gaan om het plannen van rooftochten, handelsreizen, oorlogen of allianties. Zulke koningshallen konden wel 600 vierkante meter groot zijn en hadden een grote feestzaal in het midden. Meters brede poorten, soms versierd met ijzersmeedwerk, bijvoorbeeld beslag in de vorm van speerpunten, gaven toegang tot de ongeveer tien meter hoge gebouwen. Rondom de vuurplaatsen in het midden van de hal stonden banken en tafels, en het koninklijk paar en bepaalde uitverkoren gasten zaten op hoge zetels. De muren waren witgekalkt en versierd met wandkleden waarop belangrijke gebeurtenissen uit de geschiedenis van de vorsten waren afgebeeld. Helemaal in de nok van het dak bevond zich het rookgat, waardoor de rook van de vuren werd afgevoerd. Toch was het er benauwd en vulden de longen van de aanwezigen zich met roet.

In de buurt van de koningshallen waren altijd woningen voor bedienden, veehouders en handwerkers, voor vrijen en onvrijen die het hof voorzagen van alles wat het nodig had. Onder de huidige moderne bebouwing in Jelling liggen ongetwijfeld verborgen resten van keukens, vee- en paardenstallen, voorraad- en opslagschuren, werkplaatsen en hooihuizen. Dat moet al een imposante aanblik zijn geweest. Maar het was niet genoeg voor Harald Blauwtand. Er moest meer komen, iets waardoor de residentie wijd en zijd bekend werd – en daarbij dacht hij aan bouwwerken.

Wie na het jaar 970, toen het allemaal klaar was, naar Jelling kwam, zag iets wonderbaarlijks. Een gebied van ongeveer 125 000 vierkante meter was omheind met een drie meter hoge, ruitvormige houten palissade. Die omsloot een van de grootste 'steenschepen' of 'scheepszettingen' ter wereld, dat wil zeggen een opstelling van rotsblokken in de vorm van een schip. In dit 356 meter lange schip pronkten twee grote grafheuvels en een aantal runenstenen.

Met het kolossale bouwwerk was een paar decennia eerder een begin gemaakt, na het overlijden van Tyra. Toen werd de eerste van de beide grafheuvels aangelegd: 8 meter hoog en 62 meter in doorsnee, waarmee het een van de grootste van Scandinavië is. Dankzij jaarringdatering weten we dat de bomen die voor de hut van de grafkamer werden gebruikt in de winter van 958-959 zijn omgehakt. Hoogstwaarschijnlijk werd het graf gemaakt om het stofelijk overschot van Tyra te begraven, maar bij archeologisch onderzoek is geen skelet gevonden. Grote grafheuvels aanleggen in een tijd waarin spades nog helemaal van hout waren was zeer zwaar werk, slavenarbeid, letterlijk. Er moesten grote hoeveelheden grond worden aangevoerd (waarbij waardevolle akkers of weidegronden verloren gingen), en de heuvels werden steeds maar weer hoger gemaakt, totdat Gorm en Harald tevreden waren. Om dit werk een beetje te laten opschieten, moeten er honderden slaven bij betrokken zijn geweest, en toch heeft het ongetwijfeld maanden geduurd.

Ongeveer in dezelfde tijd als waarin Tyra werd begraven, werd ook de gigantische scheepszetting aangelegd. Daar gaan archeologen tenminste van uit, want het schip is slechts gedeeltelijk onderzocht. Tyra's heuvel, ook wel de noordheuvel genoemd, troonde in het midden. Gorm liet